

Dječji jezični razvoj u okolini zasićenoj medijima

Vlahović, Leona

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:959477>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKE STUDIJE

LEONA VLAHOVIĆ

DJEČJI JEZIČNI RAZVOJ U OKOLINI ZASIĆENOJ MEDIJIMA

Diplomski rad

Zagreb, lipanj 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKE STUDIJE

PREDMET: TEORIJE DJEČJEG JEZIČNOGA RAZVOJA

DIPLOMSKI RAD

Ime i prezime pristupnice: Leona Vlahović

TEMA DIPLOMSKOGA RADA: Dječji jezični razvoj u okolini zasićenoj medijima

MENTOR: doc. dr. sc. Jelena Vignjević

Zagreb, lipanj 2022.

SADRŽAJ

SAŽETAK

SUMMARY

1. UVOD	1
2. MEDIJI I VRSTE MEDIJA	3
2.1. Tisak	3
2.2. Televizija	5
2.3. Radio.....	7
2.4. Računala i internet	8
3. GOVORNO-JEZIČNI RAZVOJ DJETETA	10
3.1. Predverbalno razdoblje	10
3.2. Verbalno razdoblje	12
3.2.1. Prve rečenice	12
3.2.2. Širenje vokabulara i usvajanje gramatike.....	13
3.2.3. Faza pitanja	15
4. UTJECAJ MEDIJA NA GOVORNO-JEZIČNI RAZVOJ DJETETA.....	16
4.1. Pozitivni utjecaj medija na govorno-jezični razvoj djeteta	17
4.2. Negativni utjecaj medija na govorno-jezični razvoj djeteta	20
4.3. Uloga roditelja u govorno-jezičnom razvoju djeteta	22
4.4. Uloga odgojitelja u kontekstu osvješćivanja djelovanja medija na govorno-jezični razvoj djeteta	27
5. ZAKLJUČAK	29
POPIS LITERATURE.....	31
POPIS SLIKA.....	34
POPIS TABLICA.....	34
IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI DIPLOMSKOGA RADA.....	35

Sažetak

Tema je ovog rada prikaz dječjega jezičnoga razvoja u današnjem društvu koje je značajno obilježeno prisutnošću različitih medija čiji jezični materijali dopiru do djeteta i čine sve značajniji okolinski čimbenik njegova jezičnoga razvoja. Činjenica jest da su mediji u svojim raznim oblicima, a pogotovo digitalni mediji, sveprisutan element svakodnevice odraslih ljudi, a tako i djece. Rad se stoga bavi pitanjem kakvo djelovanje oni mogu imati na svekoliki razvoj djece, a posebice na govorno-jezični razvoj.

U radu su prikazani mediji kojima su djeca najviše izložena, a to su tisak, televizija, radio te računala i internet. Isto tako, rad donosi i prikaz govorno-jezičnog razvoja djece rane dobi na uobičajen način kojim se izdvajaju dvije faze jezičnoga razvoja, a to su neverbalna i verbalna faza. Nakon toga, u radu se donosi uvid u domaću i stranu literaturu o mogućem djelovanju medija, posebno televizije kao najzastupljenijeg medija u domaćinstvima, na djecu i njihov govorno-jezični razvoj. Prikazani su pozitivni i negativni elementi djelovanja medija, te važna uloga roditelja i odgojitelja u govorno-jezičnom razvoju djece, ne samo kao govornih uzora i poticatelja za dječje jezično napredovanje, nego i onih koji, birajući medijske sadržaje za svoje dijete, odnosno za djecu koju odgajaju, u velikoj mjeri mogu usmjeravati djelovanje medija na jezični razvoj djeteta. Dakako, da bi roditelji i odgojitelji to uistinu i mogli, oni trebaju biti osviješteni za medije, njihovu prisutnost u okolini i njihove mogućnosti kad je o jezičnom razvoju djece riječ.

Ključne riječi: mediji, djeca rane dobi, dječji jezični razvoj

Summary

The topic of this paper is the presentation of children's language development in today's society, which is significantly marked by the presence of various media whose language materials reach the child and are an increasingly important environmental factor in his language development. The fact is that the media in their various forms, and especially digital media, are a ubiquitous element of the daily lives of adults, and thus children. The paper therefore deals with the question of what effect they can have on the overall development of children, and especially on speech and language development.

The paper presents the media to which children are most exposed, namely the press, television, radio, computers and the Internet. Likewise, the paper presents the speech-language development of young children in the usual way, which distinguishes two phases of language development, namely the non-verbal and verbal phase. After that, the paper provides an insight into domestic and foreign literature on the possible effects of the media, especially television as the most represented medium in households, on children and their speech and language development. Positive and negative elements of media activity are presented, as well as the important role of parents and educators in children's speech and language development, not only as role models and stimulators for children's language progress, but also those who, choosing media content for their child. they educate, to a large extent they can direct the action of the media on the language development of the child. Of course, for parents and educators to really be able to do this, they need to be aware of the media, their presence in the environment and their capabilities when it comes to children's language development.

Key words: media, young children, children's language development

1. UVOD

Dječji jezični razvoj oduvijek je izazivao pozornost istraživača. Danas se pitanje dječjeg jezičnog razvoja dodatno produbljuje promatranjem iz aspekta digitalne okoline, posebice digitalnih medija. Svakodnevno smo izloženi medijima na razne načine. Od kada se probudimo, mediji su uglavnom dio jutarnjih rutina – provjeravanja mobitela radi poruka i elektronske pošte, uključivanja televizije uz jutarnju kavu ili radija u autu na putu za posao. Samim time i djeca odrastaju okružena medijima te vrlo brzo iskazuju želju da se koriste nekima od njih. Upravo zato, predmet ovog rada je utjecaj tih medija na jezični razvoj predškolske djece.

Unazad nekoliko desetljeća došlo je do značajnih promjena po pitanju društvenih i kulturnih okolnosti, ozračja u kojima se djeca odgajaju kao i vrijednosti kojima se ona uče. Digitalno doba – 21. stoljeće – donijelo je svakako prekretnicu u svijetu općenito, a time i u odgoju djece. Upravo zato, na samom početku rada prikazani su razni mediji kojima se djeca danas najčešće koriste. To su u prvom redu televizija, računalo i internet, tisak te radio. Za djecu najranije dobi tisak nije najveći predmet interesa jer još ne znaju čitati i razina koncentracije im je dovoljna tek za neke kraće priče i tekstove. Upravo zato izloženost tom mediju najčešće ovisi o odrasloj osobi koja im čita. Stoga je u radu poseban naglasak stavljen na medije kojima su djeca najpodložnija i koji su im najinteresantniji, a to su televizija i računala, bilo da se radi o mobitelima, tabletima ili igraćim konzolama. Dakako, zainteresiranost djeteta za pojedini medij ovisi o dobi i stupnju djetetova razvoja. Uglavnom je televizija na prvom mjestu gotovo svoj djeci kada govorimo o količini vremena koju provode gledajući ili slušajući televizijske sadržaje, no primjetno je i to da internetski medij putem mobitela sve više okupira dječju pozornost i postaje prvi po prisutnosti u dječjoj okolini.

Kada govorimo o digitalnom dobu u kojemu trenutačno živimo, često se može čuti od odraslih osoba, koje su svoje djetinjstvo provele bez tako značajnog utjecaja televizije, računala i drugih medija, kako su zbog toga sretni. Uvelike se osjeti razlika u odrastanju tih generacija u odnosu na današnju djecu. Prijašnje generacije svoje su slobodno vrijeme većinom provodile izvan svojih domova, u prirodi ili igrajući se društvenih igara s drugom djecom. Za razliku od toga, današnja djeca vrlo često biraju računalne i mobilne igrice ili crtane filmove kao način razonode. Osim toga, često se može čuti i kako je većinom izgubljena kultura čitanja knjiga i

slikovnica, a zbog ekraniziranih verzija priča za djecu, kojima su djeca sklonija jer moraju ulagati manje truda kako bi čula, tj. doživjela priču.

Nadalje, u radu je prikazan i govorno-jezični razvoj predškolske djece kroz glavne dvije faze razvoja, a to su neverbalna i verbalna faza. Verbalna faza posebno je u radu prikazana kroz prve rečenice djeteta, razvoj gramatike i širenje vokabulara te postavljanje pitanja. Treba napomenuti kako neverbalna faza svoje početke ima i prije rođenja djeteta, zbog čega je od velike važnosti okolina i govor kojemu je nerođeno dijete izloženo.

Kao glavni predmet rada, prikazan je utjecaj medija na govorno-jezični razvoj djece predškolske dobi. U radu su prikazani kako pozitivni tako i negativni elementi djelovanja medija na dječji razvoj, posebice na govorni razvoj. Osim toga, prikazana je i uloga roditelja u tim procesima. Roditelji svakako imaju važnu ulogu u razvoju djece, zajedno s okolinom u kojoj dijete odrasta, kao i genetskim nasljeđem koje dijete baštini. Ni genetsko nasljeđe ni globalnu okolinu ne možemo značajno mijenjati, ali možemo utjecati na neposrednu okolinu djeteta, stvarati materijalno i socijalno okružje koje će biti poticajno za njegov ukupni pa i jezični razvoj. Upravo se u toj činjenici ogleda ključna uloga roditelja, ali i odgojitelja, u osiguravanju okolnosti koje će biti u najboljem interesu djeteta. Osim toga, značajnu ulogu u jezičnom razvoju djeteta imalo je razdoblje pandemije Covid-19 koje se pokazalo kao značajan izazov ne samo za djecu, već i za odrasle osobe. U nedostatku drugih mogućnosti roditelji su se često okretali medijima kao zabavi za vrijeme koje se prekomjerno moralo provoditi zatvoreno u domaćinstvu. Posebice se to odnosi na obitelji u većim gradovima gdje su domaćinstva uglavnom ograničena na određeni, često manji, broj stambenih kvadrata i nedostatak vanjskog prostora za razliku od domaćinstava primjerice na selu.

Na samom kraju rada donosi se nekoliko zaključnih misli o temi dječjeg jezičnog razvoja u vremenu zasićenom medijima.

2. MEDIJI I VRSTE MEDIJA

Mediji su sastavni dio našega života, izvor dobivanja informacija. Oni nas zabavljaju, educiraju te šire naše spoznaje. Također, imaju veliku moć utjecaja na formiranje mišljenja ljudi, stavova i ponašanja pojedinca. Najčešće ih određujemo kao sredstvo komuniciranja čiji je glavni zadatak prenošenje informacija široj javnosti. Medij je posrednik prijenosa poruke od pošiljatelja do primatelja (Jurčić, 2017).

Od davnina postoji potreba ljudi za prenošenjem informacija. Što je zajednica manja, prenošenje je jednostavnije i brže. Ipak, razvoj svijeta i čovječanstva doveo je do toga da se i način prenošenja informacija morao razviti u skladu s potrebama, a izraženo u milijunima i milijardama ljudi. Stoga ne čudi da smo došli od početnih tiskanih izdanja informacija do današnjih digitaliziranih izvora. Tiskovine svoj glavni nedostatak očituju u sporosti iznošenja informacija, njihovoj nepromjenjivosti nakon tiskanja i cijeni. Za razliku od toga, digitalni izvori su jeftini, brzi, mogu se mijenjati iz sekunde u sekundu te ih je značajno više. Ipak, što ih je više, veće su i vjerojatnosti pogrešnih ili lažnih informacija, zagušenosti prostora nekom temom kao i manipulacijom masa kontrolom digitalnih medija. Upravo zato, krajnji korisnik izvora informacija treba svaku dobivenu informaciju putem medija uzeti s dozom opreza i razuma te sam prosuditi njihovu točnost i relevantnost (Marić, 2003).

Premda postoje i zvučni i vizualni mediji, u ovom radu usmjerava se pozornost na govorne i tekstne medije, jer je tema rada odnos medija i dječjega govorno-jezičnoga razvoja. Među tekstnim i govornim medijima izdvojeni su oni s kojima djeca ponajviše dolaze u dodir.

2.1. Tisak

Tiskani mediji odnose se na sve ono što je tiskano na papiru, dakle časopisi, novine, knjige i slično. Sam tisak od iznimnog je značaja za čovječanstvo, a početak masovnih medija može se pripisati Johannesu Gutenbergu koji je početkom 1450. godine izumio tiskarski stroj s pokretnim slovima i tiskao prvu knjigu, a to je bila *Biblija*. Masovni mediji podrazumijevaju priopćavanje informacija velikom broju ljudi, a te informacije mogu biti riječi, zvukovi ili slike. Upravo velik broj tiskarskih strojeva diljem Europe, a nakon toga i diljem svijeta, omogućilo je takvo širenje informacija.

Knjiga se smatra kulturnim dobrom jer je kao medij utemeljena u tradiciji. Čitajući knjigu potrebno je uložiti više truda i vremena nego za druge, digitalne medije (Peruško, 2011). Dijete u dodir s knjigama dolazi mnogo prije nego što nauči čitati, a većinom putem roditelja, gledajući ih dok čitaju ili promatrajući ih u svome domu. Međutim, dijete najveće zanimanje pokazuje prema knjigama primjerenim njegovoj dobi, slikovnicama (Vonta i Balič, 2011).

Slikovnica je knjiga koja gotovo isključivo ili u velikoj mjeri sadrži slike, a gdje su djeca ciljana grupa čitatelja (Majhut i Batinić, 2017). Prema Miljan (2013), u slikovnici uz riječi i tekst bitnu ulogu imaju ilustracije koje prate radnju u tekstu te ju vizualno dočaravaju ili zamjenjuju riječi, odnosno prikazuju dijelove radnje. One imaju važnu odgojnu ulogu u životu djeteta jer ono uz pomoć slikovnice uči o svijetu koji ga okružuje i na taj način stječe iskustvo. Kada govorimo o predškolskoj djeci, slikovnice su za njih primarni tiskovni medij i stoga imaju važnu ulogu u govorno-jezičnom i odgojnom razvoju djeteta, a neke od tih uloga su informacijsko odgojna uloga, spoznajna uloga, iskustvena, estetska i zabavna uloga (Čačko, 2000).

Gledajući informacijsko odgojnu ulogu, ona se uglavnom očituje u informiranje djeteta o svijetu oko njega. Razna pitanja koja dijete i sebi i okolini postavlja odgovorena su upravo kroz priče prikazane u slikovnicama. Dijete tako lakše usvaja pojave koje ga okružuju, poput kiše koja je mokra, snijega koji je hladan, sunca koje je toplo i slično. Osim toga, dijete proučavajući slikovnice dobiva potrebne informacije i na taj način se uči učenju u budućnosti, a to je kroz knjige i raznu dostupnu literaturu. Nadalje, prilikom proučavanja slikovnica dijete razvija i kritičko razmišljanje te općenito vježba promišljanje o novo stečenim znanjima kroz analizu i uspoređivanje. Spoznajna uloga koju imaju slikovnice očituje se kroz stjecanje stvarnih spoznaja i ispravnih iskustava koje dijete stiče čitanjem i gledanjem slikovnica. Isto tako, iskustvena uloga slikovnica očituje se kroz poboljšanu socijalizaciju djeteta i razmjenu iskustava i saznanja s roditeljima i okolinom. Tako dijete kroz slikovnice može jednostavno naučiti da su vuk i kokoš životinje, ali tek kroz razgovor i razmjenu iskustava s npr. roditeljima će naučiti da je vuk divlja, a kokoš domaća životinja. Tako dolazi do stjecanja vlastitih iskustava i olakšanog učenja novih ponašanja i govorno-jezičnog razvoja. Naposljetku, estetska i zabavna uloga slikovnica je očigledna budući da su ljudi općenito vrlo vizualna bića. Samim time, šarene i razigrane slikovnice potiču interes kod djece i utječu na pamćenje, emocije i razvoj ukusa. Na taj način dijete istovremeno uči i zabavlja se (Miljan, 2013).

Govoreći o slikovnicama kao najvažnijem tiskovnom mediju za djecu, važno je naglasiti da ilustracije koje se koriste u njima, a za djecu predškolske i rane školske dobi, trebaju biti kvalitetno i primjereno napravljene, a ne samo estetski lijepe. Naime, poželjno je da budu inspirativne i maštovite kako bi u djeci poticale smišljanje drugih priča i maštanje o temi koju predstavljaju. Tako kvalitetno izvedena ilustracija omogućiti će osobi koja ju proučava da uz tekstualno pojašnjenje poveže i vizualni prikaz, a kako je već poznato djeca su iznimno vizualna i osjetilna bića (Balić-Šimrak i Narančić Kovač, 2011).

Kada govorimo o tiskovnim medijima, osim knjiga, od iznimne važnosti su novine i časopisi. Prve novine i časopisi počele su se tiskati u 17. stoljeću donoseći drugačije vrste informacija od knjiga. Osim toga, izlazile su drugačijim ritmom, u redovitim vremenskim razmacima i to kao dnevna, tjedna, polumjesečna ili mjesečna izdanja. Na samim počecima tiskale su se novine u nešto duljim vremenskim razmacima, zbog trajanja i cijene tiska. No, odmakom vremena i napretkom tiskarstva izdanja novina i časopisa mahom su postala dnevna i tjedna, ovisno o tematici koja pokrivaju. Novine i časopisi su relativno slični tiskani mediji. Ipak, razlikuju se po svom sadržaju. Tako novine uglavnom pokrivaju aktualne, dnevne teme kroz relativno kratke članke, dok časopisi pokrivaju raznovrsne teme sadržane u nešto duljim člancima (Peruško, 2011).

2.2. Televizija

Televizija se definira se kao skup tehnologija koji omogućuju prijenos i emitiranje slike i pripadajućeg zvuka putem električnih ili elektromagnetskih signala (Peruško, 2011). Najpopularniji je medij današnjice radi svojih svojstava poput slike i zvuka, lake dostupnosti, raznolikih programa, raznovrsnog sadržaja i slično. Televizija je medij koji je u životima većine ljudi prisutan svakodnevno, bilo da se radi o samo pozadinskom zvuku prilikom obavljanja kućanskih poslova ili o koncentriranom gledanju i slušanju sadržaja koji se nudi. Djeca rane i predškolske dobi također su značajno izložena toj vrsti medija. U početku uglavnom imaju ograničeno vrijeme koje provode pred televizorom, no ono se sve više povećava kako djeca postaju starija i sama odlučuju kako će provoditi svoje slobodno vrijeme.

Djeca se tako upoznaju i s pojmom televizijskog oglašavanja. Isprva ne razlikuju reklamu od crtanog filma jer se oni spajaju u montaži zvukova i slika pa samim time djetetu predstavljaju

jedinstvenu cjelinu. Ključna faza u razumijevanju oglašavanja jest sposobnost razlikovanja televizijskog oglašavanja od okolnih programa (Kunkel, 2001). Televizija je zbog svoje pristupačnosti i inkorporiranosti u dnevnicu prevladavajući način oglašavanja. Oglašivači svoje oglase prilagođavaju sadržaju unutar kojeg se prikazuju. Tako su reklame i oglasi koji se stavljaju u terminima crtanih filmova prilagođeni djeci u smislu njihovog interesa. Nerijetko se tako reklamiraju igračke, dječja hrana, izleti za djecu i slično. Nadalje, u dječjem oglašavanju koriste se specijalni efekti poput zvučnih efekata, efektnih boja i oblika, animirane figure u interakciji sa stvarnom djecom i transformiranje predmeta. To je jedan od načina privlačenja dječje pažnje. Proizvodi odišu uzbuđenjem i zanimljivošću, ali isto tako mogu i zavarati djecu u njihovim očekivanjima istaknutih proizvoda (Gunter, Oates, Blades, 2005).

Gledajući razdoblje unazad 2 do 3 godine, uključenost digitalnih medija u svakodnevni život ljudi značajno se povećala. Takav nagli porast može se zahvaliti pandemiji COVID-19 koja je započela početkom 2020. godine. Uvedene su razne mjere u svrhu sprječavanja širenja virusa, a najznačajnija je svakako bila ograničenje kretanja i napuštanja domova. U nedostatku drugih opcija zabave, djeca, ali i velika većina odraslih, posegnuli su za digitalnim medijima umjesto vanjskih aktivnosti i onih koji uključuju socijalni i fizički kontakt. Götz, Lemish, Jennings i Mendel (2020) proveli su međunarodno istraživanje 2020. godine koje je pokazalo da je zbog navedenih okolnosti kod djece diljem svijeta porasla uporaba medija, a ponajprije gledanje televizije.

Hrvatsko istraživanje provedeno od strane Roje Đapić, Buljan Flader i Selak Bagarić (2020), također provedeno u pandemijskoj 2020. godini, pokazuje sličan trend i u Republici Hrvatskoj. Njihovo istraživanje je pokazalo da u Hrvatskoj predškolska djeca žive u medijski zasićenim kućanstvima. Prilikom izbora digitalnih medija prednjači televizija kao najčešći medij te gotovo svako kućanstvo ima najmanje jedan televizor (Roje Đapić i sur., 2020). Koliko je tema odgoja djece u vremenu zasićenom medijima važna i aktualna govori i činjenica da postoji mnogo istraživanja o tom pitanju. Jedno od njih je i istraživanje provedeno od strane Bistrić iz 2021. čiji je glavni cilj bio ispitati i prikazati podatke o navikama korištenja televizije kod djece predškolske dobi, a u odnosu na vrijeme prije početka pandemije i za vrijeme prve faze COVID-19 virusa. Istraživanje i prikupljanja podataka provodilo se u prvoj polovici 2020. godine, a zbog socijalne distance propisane kao mjere zaštite od virusa COVID-19, informacije su se skupljale preko društvenih mreža. Jedno od pitanja odnosilo se na dob djece kada počinju gledati televiziju, a istraživanje je provedeno na 1121 ispitaniku (N = 1121). Pokazalo se da djeca predškolske dobi u prosjeku počinju gledati televiziju u dobi od jedne godine, četvrtina

djece predškolske dobi počinje gledati televiziju prije navršene prve godine života, a dvije trećine (66,1 %) predškolske djece prije navršene druge godine života. Iz navedenog istraživanja vidljivo je da djeca sve mlađa pristupaju medijima, u prvom redu onima koja su im najdostupnija. S obzirom da živimo u digitalnom dobu i da ono neće prestati, nema smisla djeci braniti suživot s tehnologijom i medijima. Ipak, važno je pravilno rasporediti vrijeme koje dijete provodi pred ekranima, kao i kontrolirati sadržaj koji gleda i sluša. Isto istraživanje utvrdilo je i sadržaj koji djeca uobičajeno gledaju. Prema tom istraživanju 2020. godine televizijski sadržaj koji su predškolska djeca gledala velikom većinom odnosio na crtane filmove, sa skoro 83% ukupnog broja ispitanika. Svi ostali televizijski sadržaji koje je ispitivanje sadržavalo bili su u neznatnim postotcima praćenosti od strane predškolske djece. Takvi rezultati su bili i očekivani s obzirom na dob ispitanika.

Istraživanje provedeno od strane Bistrić iz 2021. godine posebnu je pažnju pridalo pitanju povećanja izloženosti djece digitalnim medijima, ponajviše televiziji, tijekom prvog vala virusa COVID-19, a u odnosu na razdoblje neposredno prije. Istraživanje je pokazalo da postoje značajne razlike u dnevnom udjelu vremena djece predškolske dobi provedenog pred ekranima tijekom prvog vala COVID-19 virusa, a u odnosu na vrijeme prije COVID-19 virusa. U navedenom periodu došlo je do produljenja vremena provedenog pred televizijskim ekranima od strane predškolske djece, što se može pripisati manjku drugih, zdravijih aktivnosti zbog pandemije.

2.3. Radio

Radio je sveprisutan medij iako često zanemaren kao izvor informacija, već se više gleda kao pružatelj glazbenih usluga. Sluša se u autu, kafićima, trgovačkim centrima, uredima, putem mobitela, televizije... Sluša se kao brzi izvor novosti, kao medij komunikacije, ali svakako najviše radi glazbe. Razvio se u 20. stoljeću u Americi te je bio prvi bežični način prijenosa poruka i glazbe, neusporedivo jeftiniji od infrastrukture potrebne za telegrafiju i telefoniju (Peruško, 2011).

Radio je također masovni medij jer prenosi informacije brzo i istovremeno velikom broju ljudi. Koncept radija nije se puno mijenjao od osnutka do danas. Naime, počiva na istim smjernicama, a to su pružanje dnevnih i drugih informacija te glazba. Što se tiče samih

informacija koje radio pruža, nerijetko su to aktualne teme te informacije od značaja za stanovništvo područja gdje pojedini radio signal dopire. No, sve češće se radio postaje odlučuju i na specifične emisije koje se bave određenom tematikom, poput emisija o zdravlju, putovanjima, politici i slično. Ipak, ono po čemu se vidi razvoj i modernizacija radija kao medija jest tehnologija putem koje se emitira. Već dulje vremena radio nije nužno zasebna i samostojeća kutija koja emitira zvuk. U skladu s razvojem tehnologija nastala je potreba uklopiti radio u računala, mobitele i druge elektroničke, multifunkcionalne naprave. Takav napredak je poželjan jer se osigurao opstanak radija kao važnog medija (Vlašić, 2018). Djeca radio kao medij koriste nešto manje nego ostale dostupne digitalne medije. Razlog tome je što su djeca u svojoj najranijoj dobi, ali i kasnije, izuzetno vizualna bića koja preferiraju kombinaciju slike i tona. Upravo tu dolazi do izražaja veća sklonost televiziji i računalu ili mobitelu. Stoga su sklonija slušanju glazbe uz gledanje video spotova na raznim internetskim pružateljima takvih usluga, među kojim je najpopularniji *YouTube*. Ipak, radio kao izvor informacija je djeci nerijetko nametnut od strane okoline kao pozadinski zvuk tijekom npr. vožnje autom ili u sklopu školskih aktivnosti i radionica.¹

2.4. Računala i internet

Računala i internet imaju snažnu ulogu u današnjem društvu, utječući na sve, od komunikacije, zabave i medicine do znanosti i obrazovanja. Iako se računala obično smatraju modernim izumom koji uključuje elektroniku, računalstvo je prethodilo uporabi električnih uređaja te analogno računalstvo datira nekoliko tisućljeća unatrag jer su se primitivni računalni uređaji koristili još od starih Grka i Rimljana. Ipak, računala kakva poznajemo danas znatno su napredovala od samih početaka. Od posebnog značaja je početak 1990-ih godina kada je došlo do upoznavanja svijeta s pojmom internet. Pod nazivom eng. *World Wide Web* (WWW), odnosno svjetska mreža, internet je besplatno ustupljen na korištenje svima. Dakako, počeci su bili spori, ali dovelo nas je do interneta i digitalnog svijeta kakvog poznajemo danas (Tosun, Fatih Baris, 2011).

Djeca diljem svijeta sve više vremena provode na računalima i internetu. Činjenica je da računala pružaju širok spektar sadržaja koji vrlo lako zaokupljaju dječju pažnju, ali i pažnju

¹ Medijska pismenost.hr (2022.): Radio, dostupno na: <https://www.medijskapismenost.hr/radio/> (28.5.2022.).

odrasle osobe. Iako se računalo može gledati zasebno, ipak ga najčešće promatramo u kombinaciji s internetom jer upravo ta kombinacija predstavlja cjeloviti digitalni medij. Pod računalom se nerijetko misli i na tablete, mobitele, igraće konzole i slično. Djeca provode velik dio vremena na računalima gledajući videozapise, slušajući glazbu, igrajući igre, koristeći razne softverske alate, za edukaciju te obrazovanje. Računala postaju sastavni dio života, pogotovo mladih osoba koja niti ne poznaju svijet bez računala, za razliku od nešto starijih generacija. Isto tako, gospodarstvo i ekonomija više ne funkcioniraju bez računala i interneta te je stoga taj digitalni medij postao i jedan od glavnih elemenata obrazovno-odgojnih programa. Upravo zato djecu ne treba odvajati od računala niti im braniti njihovo korištenje već kontrolirati sadržaj i način rada od najranije dobi dok djeca još nemaju razvijenu samokontrolu. No, roditelji se uglavnom slažu da su izazovi roditeljstva znatno teži uz dostupnost interneta djeci kakvu imamo danas (Larkina, 2020).

U današnje doba posebnu brigu predstavljaju tzv. pametni mobiteli s mogućnostima neprekidnog pristupa internetu. Problem je upravo u tome što su mobiteli, za razliku od računala, stalno uz osobu koja ga posjeduje. Samim time, roditelji imaju manju ili nikakvu kontrolu nad načinom na koji dijete mobitel koristi kad nije pored njih. Budući da mnoga djeca imaju pristup mobilnim uređajima, jedno od pitanja koje se postavlja roditeljima i stručnjacima je kada je prihvatljivo da djeca imaju svoj pametni telefon ili tablet i računalo. Istraživanje provedeno od strane Auxier, Anderson, Perrin i Turner (2020.) neposredno pred početak pandemije COVID-19 u Americi pokazalo su djeca u dobi od 12 do 14 godina glavna briga u očima roditelja kada govorimo o pametnim mobitelima. Istraživanje je pokazalo da većina roditelja, njih čak 73%, vjeruje da je prihvatljivo da djeca imaju svoj telefon tek nakon što navršer najmanje 12 godina. Nekih 45% kaže da je posjedovanje pametnih telefona prihvatljivo u dobi između 12 i 14 godina, a 28% kaže da je to prihvatljivo u dobi od 15 do 17 godina. Samo 22% ispitanika smatra da je u redu da ga ima dijete mlađe od 12 godina (Auxier i sur., 2020).

Ipak, kontakt djeteta od najranije dobi je neizbježan s računalima, mobitelima i internetom te stoga treba više truda ulagati u educiranje djeteta, kontrolu sadržaja te postizanje ravnoteže između aktivnosti djeteta ispred ekrana i izvan njega.

3. GOVORNO-JEZIČNI RAZVOJ DJETETA

Govor je osnovni način komunikacije u kojem razlikujemo dvije faze kroz koje svako dijete prolazi. Prva faza je faza predverbalnog razdoblja koja započinje i prije djetetova rođenja te traje do pojave prve smislene riječi, dok je druga faza verbalnog razdoblja. „Govor se ne počinje razvijati prvom riječju, nego prvim danom života. A možda i ranije, još u utrobi, kada čedo sluša glas svoje majke i uči razlikovati taj glas od ostalih glasova, jer ne smijemo zaboraviti da se govor razvija upravo slušanjem“ (Posokhova, 2008: 13).

3.1. Predverbalno razdoblje

Predverbalna faza započinje i prije samog rođenja te je dokazano kako tek rođeno dijete djelomice pamti govor i priče kojima je bilo izloženo prije rođenja. Isto tako, djeca posebice reaguju na glas majke i oca ili druge osobe koja je bila u neposrednoj blizini i prije rođenja djeteta (Kovačević, 1996). Nadalje, utvrđena je i posebna sklonost tek rođene djece, stare tek nekoliko dana, da slušaju govor na materinskom jeziku radije nego na nekom drugom, njima nepoznatom jeziku. Posebno je važna upravo ta činjenica da dijete u svojoj najranijoj dobi uopće razlikuje materinski jezik od stranih jezika. Iz toga se dodatno očituje začetak predverbalnog razdoblja i prije rođenja djeteta (De Casper i Spence, 1986). Uočljivo je stoga da dijete usvaja određene govorne sastavnice prije rođenja, no teško je utvrditi sa sigurnošću koje, tj. da li je to usvajanje fonološkog sustava ili i usvajanje značaja riječi. Ipak, jedan od glavnih pokazatelja da tek novorođeno dijete uspješno usvaja zamjedbe govora je to što ih ono uspješno zamjećuje i kada istu riječ izgovaraju različite osobe, različitim tonom i općenito s akustičnim razlikama (Kovačević, 1996).

Predverbalno razdoblje sastoji se od četiri faze podijeljene po mjesecima djetetova života. Prva faza naziva se faza fiziološkog krika i refleksnog glasanja, a traje od rođenja do drugog mjeseca djetetova života. Karakteriziraju je spontana glasanja koja održavaju fiziološko i emocionalno stanje bebe poput kihanja, kašljanja, uzdisanja, plača kada je gladna ili kada osjeća nelagodu te spontanog korištenja govornih organa poput jezika, usnice, donje vilice i glasnica. Između 6. i 8. tjedna se pojavljuje prvi društveni osmijeh kojim dijete pokazuje reakciju na ljudski govor u obliku slušne koncentracije (Posokhova, 2008). Osoba najbliža djetetu, najčešće

majka, je osoba koja će razlikovati plač koji je izraz boli od plača koji je izraz nelagode. Zadovoljavajući djetetove potrebe, stvoriti će ranu emotivnu komunikaciju koja je važan preduvjet za pravilan govorni i opći razvoj djeteta (Starč, Čudina-Obradović, Pleša, Profaca, Letica, 2004).

Druga faza naziva se faza gukanja ili gugutanja, a traje od 2. do 5. mjeseca. Faza u kojoj dijete počinje ovladavati intonacijom. Tako se od trećeg mjeseca mijenja zvuk krika koji više nije jednoličan i kojim beba daje signale da je gladna, mokra, da ju nešto smeta, boli. Reagira na govor roditelja, grljenje i škakljanje. Oko četvrtog mjeseca kod zdrave se djece smanjuje učestalost krika te prelazi u gukanje koje se pretežito sastoji od samoglasnika, ali se suglasnici pojavljuju pred kraj ove, druge faze. Glasovi gukanja javljaju se prilikom izdaha te postaju početkom ovladavanja govornim disanjem. U ovoj fazi simptomi rizika poremećaja u govoru su odsutnost smijeha, jednolično, tiho, usporeno gukanje. Nedostatak intonacijske izražajnosti krika i gukanja (Posokhova, 2008).

Treća faza je faza brbljanja te se javlja od 5. do 8. mjeseca. Pojavljuje se početno slogovno glasanje (*baaa, maaa, taaa*) koje kasnije prelazi u slogovno brbljanje, dijete počinje oponašati zvukove iz svoje okoline. Ovo razdoblje ima veliko značenje u govornom razvoju jer dijete spaja odvojene glasove u slogove na temelju kojih se gradi govor (Posokhova, 2008).

Četvrta je faza aktivnog slogovnog brbljanja, od 8-12. mjeseci djetetova života. Faza u kojoj glasovi dječjeg brbljanja počinju podsjećati na prave glasove materinskog jezika putem kontroliranog ponavljanja istoga sloga (*ba-ba, ma-ma, ta-ta*). Oko 9. mjeseca djetetova života, njegovo brbljanje postaje bogatije. Imitira roditelje, počinje spajati različite slogove koje izgovara sa značenjem, uz gestovnu imitaciju (npr. maše i govori „pa-pa na odlasku). Pred kraj prve godine života dijete svjesno reagira na vlastito ime, na jednostavan nalog poput „Donesi, ostavi, dođi“, na riječ „Ne!“ i usmjerava pogled prema imenovanim osobama i predmetima. Također, proširuje se pamćenje, dojenče reagira na nepoznate osobe (krije se iza majke), burno reagira na odvajanje od majke. Simptomi koji mogu upućivati na rizik pojave poremećaja govora tijekom treće i četvrte faze su odsutnost ili ukočenost slogovnog brbljanja, jednolično, usporeno brbljanje, nerazumijevanje jednostavnih uputa te odsutnost govornog ponašanja (Posokhova, 2008).

3.2. Verbalno razdoblje

Prema Posokhovej (2008) prve smislene riječi pojavljuju se tijekom prve godine života. Razvoj govora prati se prema broju riječi koje dijete upotrebljava. Jednogodišnje dijete uredna razvoja koristi se nekolicinom riječi, dvogodišnjak koristi od 200 do 300 riječi, a trogodišnjak upotrebljava od 1500 do 2000 riječi. Djeca imaju dva fonda riječi, pasivan i aktivan. Pasivan fond riječi podrazumijeva riječi koje dijete zna, razumije, ali ih ne upotrebljava u vlastitom govoru. To se uglavnom odnosi na riječi koje upotrebljavaju odrasli. Aktivan fond riječi je onaj kojeg dijete upotrebljava u svakodnevnom govoru i potpuno razumije njihovo značenje. Prema broju aktivnih riječi često se procjenjuje mentalni razvoj djeteta.

Tijekom prve polovice druge godine, govor se sastoji od pojedinih riječi koje je dijete usvojilo iz govora odraslih (mama, tata, baka itd.) ili stvorilo samo (ku-ku, bi-bi, brm-brm itd.). Koristeći jednu riječ, dijete izražava svoje misli. Tijekom druge polovice druge godine dijete počinje spontano povezivati dvije riječi stvarajući prve rečenice poput „ Još jesti“, Daj medu“. Nakon navršene druge godine dijete počinje sastavljati rečenice od 2 do 3 riječi, nastavlja se razvoj razumijevanja. U razdoblju od druge do šeste godine izgovor glasova postaje razumljiviji, jasniji, povećava se fond riječi te govor postaje gramatički ispravan. Od 2,5 do 3 godine dijete razumije bajke i priče, dok od četvrte do šeste godine razumije složene proširene rečenice (Posokhova, 2008).

3.2.1. Prve rečenice

Svaka riječ u djetetovu rječniku ima povijest razvoja koja često počinje slušnim učenjem u dojenačkoj dobi. Oblici riječi koje su dojenčad naučili razrađuju se postupnim dodavanjem smislenih semantičkih i gramatičkih informacija, postajući tako istinite riječi u njihovom rječniku. Oko šestog mjeseca dijete je sposobno glasati se na način da to glasanje bude prepoznatljivo njegovoj okolini, a već između 12. i 18. mjeseca većina djece izgovara svoje prve riječi. Od prvih riječi do prvih rečenica ne prolazi puno vremena, pa tako u razvojnim fazama između 2. i 3. godine dijete je sposobno izgovarati rečenice. Naravno, isprva su te rečenice bazične i gramatički pogrešne, no u 3. godini već postaju složenije i gramatički točnije (Posokhova, 2008). I prije same gramatike, dijete sa svojih 18 mjeseci ima dosta bogat

vokabular s gotovo 100 riječi. Širenje vokabulara svakako je preduvjet za fazu kada dijete započinje korištenje složenijih izraza i počinje shvaćati osnove sintakse. To se naziva još i telegrafska faza koju karakteriziraju rečenice sadržane od svega dvije riječi, a koje su ili imenica i glagol ili pridjev i imenica no još nije prisutno slaganje u rodu, broju i padežu (Sternberg, 2005).

3.2.2. Širenje vokabulara i usvajanje gramatike

Dijete sa svoje tri godine već ima u vokabularu preko 1000 riječi (Sternberg, 2005). Taj vokabular podrazumijeva imenice koje su među prvima svladane, no u djetetovu rječniku prisutni su i glagoli, pokazne zamjenice i opisni pridjevi. Tako je djetetov rječnik znatno složeniji i raznolikiji.

Gramatika predstavlja građevinske elemente za djecu koje ona koriste za razumijevanje i izražavanje na duže i složenije načine. Kada djeca povećaju svoju jezičnu složenost mogu izraziti i razumjeti kompliciranije ideje. Upravo tu se očituje važnost gramatike jezika kojim se dijete koristi. Iako je gramatika vrlo složena djeca ipak imaju iznimnu sposobnost brzo ju i s lakoćom svladati, bez ulaganja prevelikog truda. To se ponajprije može zahvaliti okruženju u kojem se dijete nalazi i poticajima koje iz tog okruženja prima (Kenn i Masterson, 2004). Tzv. gramatička eksplozija događa se kada dijete počne izgovarati rečenice koje se sastoje od tri riječi. To se uglavnom događa nakon navršene 2. godine života iako nije isključeno da je to moguće i ranije. Posebnost tog događaja je ne samo proširenje rečenice na više riječi različitih vrsta već i pokušaji djeteta da ih izgovaraju gramatički ispravno. Tu se posebno uočava uporaba veznika (i, pa, te...), osobnih zamjenica (ja, moje...), prijedloga (u, na, iza...). Oko 3. godine života dijete počinje hipergeneralizirati najučestalije morfološke oblike u jeziku. To se smatra uobičajenim dijelom urednog govorno-jezičnog razvoja djeteta, a podrazumijeva krivo izgovaranje pojedinih riječi. Tako se nerijetko može čuti kako dijete izgovara „opram“ umjesto „operem“ po analogiji s „gledam“. Česti su i slučajevi izgovaranja riječi „možem“ po analagoji s „želim“ (Blaži, 2003). Ipak, najznačajniji napredak vezano za uporabu gramatike u svakodnevnom govoru djeteta događa se između 3. i 4. godine djetetova života. Hoff (2009) navodi kako u tom periodu dijete puno brže usvaja novi vokabular, sastavlja složenije i zahtjevnije rečenice i samim time usvaja gramatičke osnove svoga materinskog jezika.

Koliko djeca napreduju brzo nakon 4. godine života govori i činjenica da predškolska djeca, konkretnije šestogodišnjaci, pojedine riječi izražavaju na četiri različita načina, a prema Vodopija (2006) to su:

- 1) Opisivanjem – ukoliko osoba pita dijete za određeni predmet, dijete ne govori naziv predmeta već ga opisuje, čemu predmet služi, čiji je i sl. Takvo opisivanje znači da pojam nije u cijelosti usvojen, tj. dijete ne zna konkretan naziv, ali zna namjenu i svrhu predmeta. Čest primjer su stvari koje ne spominjemo često u uobičajenom govoru poput riječi „dalekozor“. Dijete ga neće znati imenovati već će ga opisati kao „ono za gledanje“.
- 2) Zamjenjivanjem riječi ili nepravilnim imenovanjem predmeta – razlikuje se od opisivanja utoliko što dijete zna naziv predmeta, ali ga nepravilno izgovara ili zamjenjuje s drugim pojmom. Nepravilno izgovaranje riječi za primjer ima riječ „ruskak“ umjesto „ruksak“, no takve nepravilnosti dijete uobičajeno s vremenom ispravi, uz napomenu djetetu od strane sugovornika da riječ krivo izgovara. Slično se odnosi i na zamjenu riječi pa tako nije rijetko da dijete kaže „stolac“ za „klupu“ i sl.
- 3) Uporabom višeg rodnog pojma – javlja se kad dijete još nije usvojilo pojedine pojmove. Primjerice, ako se radi o guski, patki i sl., dijete ne zna pojedinu vrstu pa kaže viši rodni pojam, odnosno „ptica“.
- 4) Stvaranjem vlastitih izraza – to su sve one riječi koje je dijete samo izmislilo, a to se događa u situacijama kada dijete ne zna točan naziv određenog predmeta pa ga imenuje povezujući izmišljeni naziv s npr. funkcijom predmeta. Primjer za dalekozor bi bio „gledaljka“.

3.2.3. Faza pitanja

Faza pitanja faza je koju prolazi svako dijete s urednim govorno-jezičnim razvojem. To se uglavnom odvija tijekom treće i pete godine djetetova života te jezik i govor samim time imaju značajnu ulogu u spoznajnom razvoju djeteta te dobi. Najčešće pitanje koje djeca postavljaju je „Zašto?“. Iako ponavljanje tog pitanja nekoliko puta u minuti može biti iritantno ili naporno za okolinu, to je zapravo jako pozitivan znak djetetova pravilnog govorno-jezičnog razvoja te tu fazu treba poticati. Razlog zašto djeca postavljaju puno pitanja, naizgled nebitnih, jest to što djeca u tom periodu otkrivaju svijet oko sebe i jako su zainteresirana znati kako što funkcionira. Primjerice, dok odrasla osoba zna zašto ljudi idu u trgovinu, dijete će pitati „A zašto idemo u trgovinu?“. Takva zainteresiranost djeteta za okolinu pozitivna je jer znači da dijete uočava ono što ga okružuje i postavlja si pitanja vezano za ono što vidi. S govorno-jezičnog aspekta pozitivno je što je dijete sposobno formulirati rečenicu na način da je ona upitna. Osoba kojoj dijete postavlja takva i slična pitanja treba na njih odgovarati istinito i ozbiljno, naravno u skladu s djetetovom dobi. Važno je da dijete zna da ga se shvaća ozbiljno i da postavljanje pitanja nije loša stvar već pozitivna (Starč i sur., 2004).

4. UTJECAJ MEDIJA NA GOVORNO-JEZIČNI RAZVOJ DJETETA

Kada govorimo o utjecaju medija na društvo općenito, brojni stručnjaci smatraju ga negativnim, ali je i velik broj onih koji ga smatraju pozitivnim. Sudeći prema tome, može se reći da mediji mogu imati i pozitivan i negativan utjecaj, ovisno o dobi osobe na koju utječe, stupanj njenog razvoja, količinu vremena provedenu na izvoru medija te ovisno o okolini u kojoj se ta osoba nalazi. Ne treba zanemariti važnost sredstava masovne komunikacije. Masovni mediji pružaju informacije do kojih bi inače teško ili nikako došli. Pitanje je samo kakve informacije se dijele i koliko dnevno na njih trošimo vremena.

Djeca spadaju u posebno osjetljivu skupinu ljudi, posebice u najranijim godinama razvoja. Kako djeca rastu i razvijaju se, na njih se lako može utjecati onim što vide i čuju, posebno iz digitalnih medija jer su njima najčešće izloženi. Digitalni mediji uključuju, između ostaloga, TV, internet i pametne uređaje. Iako neki programi mogu biti edukativni, mnoga djeca gledaju i slušaju previše digitalnih medija. Kao najveći problem smatra se to što djeca previše vremena provode ispred ekrana, a što smanjuje vrijeme koje ona provode čitajući ili u aktivnosti učenja, igre i vježbanja.²

Pitanje je zašto djeca uopće toliko vole provoditi svoje vrijeme na medijima, pogotovo digitalnima. Znanost je na to odgovorila prikazom onoga što se događa u mozgu i u ponašanju djeteta kad je ono prekomjerno izloženo digitalnim medijima poput televizije, računala i mobitela. U pitanju je tzv. hormon sreće, odnosno endorfin, a čije izlučivanje ima sličan učinak opijatima. Naš organizam prirodno ga luči kad provodimo aktivnosti koje nas usrećuju. Tako se on kod djece luči prirodno kad dijete igra igricu ili gleda crtani film koji voli. Istovremeno to dijete razvija potrebu da što više vremena provodi u tom stanju što postupno dovodi do ovisnosti o određenoj aktivnosti (Haček Zuber, 2021).

Razvoj ovisnosti najčešće se uočavaju ukoliko dijete uobičajeno provodi nekoliko sati dnevno pred ekranom te mu se potom ta aktivnost zabrani. Takva nagla promjena uglavnom dovodi do burnih reakcija djeteta u obliku plača i bijesa te je njegova cijela aktivnost fokusirana na pitanje kad će ponovno moći biti ispred ekrana. Roditelji nerijetko posežu za popuštanjem u

² Stanford Children's Health (2022.): *Screen Time and Children*. Lucile Packard Children's Hospital, Stanford, dostupno na: <https://www.stanfordchildrens.org/en/topic/default?id=television-and-children-90-P02294> (28. 5. 2022.).

toj ovisnosti djeteta, a kako bi postigli mir i sreću djeteta, a time i svoju. Ipak, ni takva sreća nije dugotrajna kod djece jer imaju tendenciju da im stvari i radnje brzo dosade. Naime, povećanjem vremena provedenog pred digitalnim medijima smanjuje se prag tolerancije na frustraciju. To znači da djeca stječu naviku da jednim klikom dobiju što žele i s vremenom im takve radnje prestaju predstavljati izazov jer mozak i dalje traži vrstu uzbuđenja koje će lučiti hormon sreće. Takav odgoj ne pomaže u razvijanju samokontrole djeteta niti ga uči strpljenju, kontroli emocija niti potiče maštu i domišljatost (Haček Zuber, 2021).

Govoreći o ovisnosti djece o medijima, neizbježno je reći da i sami roditelji često nesvjesno razvijaju ovisnost. To se očituje kroz korištenje raznih medija, pogotovo digitalnih. Isto tako, dostupnost informacija je danas iznimno velika i često je vrlo jednostavno odgovoriti na većinu pitanja koja imamo. To se odnosi i na pitanja vezanja za roditeljstvo. Tako roditelji, kako postojeći tako i budući, često pribjegavaju pretraživanju interneta radi traženja odgovora. S vremenom postane uobičajeno sve nedoumice rješavati na taj način, čime se stvara određena vrsta ovisnosti (Bilić, 2012).

4.1. Pozitivni utjecaj medija na govorno-jezični razvoj djeteta

Utjecaj medija na djecu općenito, a time i na njihov govorno-jezični razvoj najčešće se gleda kao negativan. Ipak, to nije uvijek tako. Mediji, pogotovo oni digitalni, neizbježan su dio svakodnevice. Čak i ako se unutar doma djeteta prakticira ne korištenje digitalnih medija, dijete neće moći izbjeći susret s njima u vrtiću, školi i društvu općenito. Stoga, nema smisla bježati od medija kao nečega lošega, već im pristupiti s dozom opreza i izvlačeći od njih maksimalno pozitivne ishode. Glavni aspekt medija jest pružanje širokog spektra informacija. Kao roditelj ili osoba koja brine o djetetu trebalo bi se informirati o medijima dostupnima djetetu te provjeriti sadržaj informacija koje ono pruža.

Televizija kao medij pruža razne dječje informativne sadržaje koji su za djecu korisni. Osim toga, nerijetki su slučajevi kada djeca gledajući sadržaj televizije na stranom jeziku bez imalo napora svladavaju taj strani jezik. Isto tako, radio kao medij koji je izvor glazbe više nego informacija je primjeren razvoju djece. Glazba pomaže u intelektualnom razvoju, poticanju maštovitosti, pamćenju i vokalnom izražavanju. Nadalje, računala su postala sastavni dio modernog društva i rano upoznavanje djeteta s računalom, tabletom, mobitelom ili nekim

drugim elektroničkim medijem od koristi je utoliko što djeca u najranijoj dobi svladavaju nepoznanice bez ulaganja velikog truda. Za razliku od toga, starije osobe koje u mladosti nisu imale susreta s takvom tehnologijom nailaze na više problema u svladavanju njihova korištenja. Ništa manje značajni nisu ni tiskani mediji poput knjiga, novina i slikovnica. Za djecu najranije dobi su svakako slikovnice primjereniji tiskani medij koji ih potiču na brže svladavanje slova i brojeva. Pozitivan utjecaj medija primjećuje se u stjecanju raznih znanja i vještina, koju djeca ne bi imala prilike sresti ili vidjeti u svojoj okolini. Tako na računalima i mobitelima djeca često igraju igre koje su maštovite i potiču inovativnost. Isto tako, mediji često kroz igru i zabavu promiču zdrave navike pa se može uočiti i usvajanje kvalitetnih zdravstvenih navika od strane djece bez otpora. Primjer tome su razne pjesmice za djecu koje govore o pranju zubi, češljanju kose, pranju ruku i slično (Jurčić, 2017).

Govoreći konkretno o govorno-jezičnom razvoju djeteta, mnogi stručnjaci kao najintenzivnije razdoblje tog razvoja navode prve tri godine djetetova života. Na taj razvoj utječe genetika, zdravstveno stanje djeteta, okolina i interakcija s okolinom, djetetova samoaktivnost i slično. U svemu tome veliku ulogu imaju i mediji kao neizbježni dio dječje svakodnevice (Jovančević i sur., 2004; Stančić i Ljubešić, 1994; Pavličević-Franić, 2005). Prema Sternberg (2005.) djeca svoj materinski jezik usvajaju bez posebnog napora, kombinacijom nasljednih jezičnih sposobnosti i izloženosti jezičnoj okolini. „Proces usvajanja materinskog jezika podrazumijeva:

- usvajanje glasovnog sustava (fonetskog sustava jezika),
- upotrebu jezičnih oblika (gramatiku),
- sposobnost razumijevanja i priopćavanja značenja (semantiku) i
- sposobnost komuniciranja (pragmatiku, komunikaciju) (Sternberg, 2005) .“

Mediji kojima je dijete okruženo mogu na navedeni proces usvajanja jezika imati i pozitivan i negativan utjecaj, ovisno o sadržaju kojemu je dijete izloženo. Prema istraživanju Apel i Masterson (2004) usvajanje jezika i govorno-jezični razvoj djeteta bit će pozitivan ukoliko je sadržaj u medijima, kojima dijete u svom razvoju svjedoči, kvalitetan. To se u prvom redu odnosi na crtane filmove i video igre s obzirom da je to najčešći sadržaj koja djeca gledaju i slušaju na televiziji, računalu i mobitelu. Crtani filmovi i video igre, ukoliko su kvalitetno napravljeni, mogu prenositi znanja, vještine i imati pozitivan učinak u razvoju dječje komunikacijske kompetencije i predstavljati kvalitetan govorni uzor. Govor koji se koristi u

takvim sadržajima namijenjenima djeci mora biti usmjeren na dijete. Istim takvim govorom se i roditelji služe u svom ophođenju prema djetetu, često i nesvjesno.

Apel i Masterson (2004.) svoje su istraživanje provodili na dječjim serijama i crtanim filmovima popularnima u Americi, ali i šire, kao *Muppet Show*, *Ulica Sezam* i *Teletubbies*. Prema njihovom istraživanju, navedene emisije i crtani filmovi imali su kvalitetan sadržaj i govor usmjeren na dijete, a samim time su i pozitivno utjecale na govorno-jezični razvoj djece koja su ih gledali i slušali. Važnost govora usmjerenog na dijete je u tome što se koristi puno riječi bliskih djeci, govor je jednostavan i razumljiv, a pri uvođenju novih i možda manje poznatih riječi one se ponavljaju i povezuju sa slikom. Na taj način dijete povezuje verbalno i vizualno. Primjer bi bile brojalice, pa tako prilikom verbalnog nabiranja u pozadini su slike jabuka koje prate broj koji se govori. Osim toga, važnost kvalitetnih crtanih filmova i emisija je i u tome da se kontinuirano dijete uvodi u nove teme. Kako je ranije u radu navedeno, djeca imaju tendenciju da im isti sadržaji brzo dosade. Upravo zato važno je zadržati zainteresiranost djeteta nudeći mu nove ideje, nove teme i nove spoznaje. Na taj način mozak se kontinuirano razvija, zajedno s govorno-jezičnim sposobnostima djeteta (Pašica i Turza-Bogdan, 2020).

Isto tako, kvalitetan sadržaj dječjih programa u medijima potiče maštu djece. Naime, djeca se nerijetko igraju onoga što vide u svojoj okolini, a to se odnosi i na medije. Govorno-jezični razvoj djeteta se obogaćuje novim ulogama koje dijete smišlja. Osim toga, ne može se odvojiti niti kulturološki razvoj djeteta od govorno-jezičnog razvoja. Poticajno je da dijete gleda i sluša multikulturalne emisije i crtane filmove. To potiče dijete na učenje stranih jezika, upoznavanje drugih kultura, razumijevanje i prihvaćanje različitosti i toleranciji. U budućnosti je vjerojatnije da će dijete koje je pratilo multikulturalne sadržaje u medijima biti otvorenije prema multikulturalnim prijateljima i interesima. Nadalje, izlaganje djeteta različitim dijalektima i jezicima, osim onog koji se koristi u kućanstvu, obogaćuje dječji jezično-govorni razvoj. Djeca su sklona ponavljati riječi koje čuju pa tako i strane riječi. Svladavanje stranih jezika i drugih dijalekata se na taj način čini kao igra i zabava, a ne kao učenje (Pašica i Turza-Bogdan, 2020).

Ipak, treba uzeti u obzir da djeca, ovisno o svojoj dobi, često ne razumiju viđeno i slušano pa se tu očituje odgovornost roditelja i drugih odraslih osoba kojima je dijete okruženo. Naime, čak i kvalitetan sadržaj medija nije dovoljan ako dijete u interakciji sa svojom okolinom taj sadržaj ne komentira i ne objašnjava. Odrasli su tu da djetetu maknu sumnje, nedoumice ili pogrešna shvaćanja. Isto tako, samo ponavljanje naučenoga daje djetetu dozu sigurnosti i samouvjerenosti u naučeno te potiče stvaranje novih znanja i vještina. Sve govorno-jezične

nesavršenosti ispravljaju se ponavljanjem ispravnoga govora i održavanjem stalne komunikacije s djetetom (Pašica i Turza-Bogdan, 2020).

4.2. Negativni utjecaj medija na govorno-jezični razvoj djeteta

Digitalni i drugi mediji nešto češće se spominju u negativnom nego u pozitivnom kontekstu kada su u pitanju djeca i njihov razvoj. Razlog tome je što, ukoliko se ne kontrolira sadržaj medija, oni mogu djeci pokazati vrste ponašanja koje ne želimo da naša djeca oponašaju ili koje mogu kod njih izazvati strah. Osim toga, digitalni mediji također mogu pokazati djeci loše prehrambene navike putem reklama za visokokaloričnu hranu s malo hranjivih tvari. Djeca u određenoj dobi nisu još spremna emocionalno razumjeti određena ponašanja niti donositi dobre odluke pa je izlaganje sadržaju poput korištenje alkohola i droga, pušenje i seksualno ponašanje neprimjereno za djecu, a teško je kontrolirati sadržaj koji mediji puštaju.³ Velik problem javlja se ukoliko dijete previše vremena provodi pred ekranima ili drugim medijima. Posebice ako to čini bez nadzora odraslih, a upravo ekrani i jesu najčešća zamjena za nadzor. Javlja se opasnost od sadržaja na koje dijete može naići, a i samo vrijeme provedeno u gledanju televizije ili igranju video igara je vrijeme koje dijete nije provelo u nekoj fizičkoj aktivnosti ili u društvenoj interakciji s drugom djecom i okolinom općenito. Sve to može dovesti do smanjene jezične sposobnosti djeteta u odnosu na onu koja se za njegovu dob očekuje, a postoje jasni simptomi koji ukazuju na to (Andrešić, Benc Štuka, Gugo Crevar, Ivanković, Mance, Mesec, Tambić, 2010).

Simptomi smanjene jezične sposobnosti kod djece do godinu dana mogu uključivati:

- neodazivanje na svoje ime,
- izostanak kontakta očima,
- izostanak korištenja gesti poput pokazivanja,
- ne izgovaranje niti jedne riječi ili glasa.

Simptomi smanjenje jezične sposobnosti kod djece od godinu dana do 2 godine:

- ne izgovaranje najmanje pet riječi,

³ Stanford Children's Health (2022.): *Screen Time and Children*. Lucile Packard Children's Hospital, Stanford, dostupno na: <https://www.stanfordchildrens.org/en/topic/default?id=television-and-children-90-P02294> (28. 5. 2022.).

- ne razumijevanje jednostavnih uputa i jednostavnih pitanja,
- ne pokazivanje i prepoznavanje dijelova tijela na upit,
- izostanak početka kombinatoričke igre (stavljanja dva predmeta u međudnose) i simboličke igre (igre pretvaranja).

Simptomi smanjenje jezične sposobnosti kod djece 2-4 godine:

- neodgovaranje i nepostavljanje jednostavnih pitanja,
- nerazumljiv govor, osobito stranim osobama,
- nezainteresiranost za priče ili pjesmice,
- siromašan rječnik i manjak interakcije s drugom djecom,
- slabije predčitačke vještine.

Simptomi smanjenje jezične sposobnosti kod djece 4-7 godina:

- mali fond riječi, česte gramatičke pogreške, česte pogreške u izgovoru glasova,
- rečenica jednostavne strukture,
- dijete se povlači i osamljuje, siromašna interakcija s okolinom,
- teškoće u razumijevanju i uporabi pojedinih kategorija riječi (iznad, ispod, pored...) ili riječi sa suprotnim značenjem (široko-usko, nisko-visoko...);
- nerazumijevanje apstraktnih pojmova, nerazlikovanje slova i brojeva,
- nije usvojena glasovna svjesnost,
- loše pamćenje.

U svom istraživanju Apel i Masterson (2004.) utvrdili su kako je količina vremena koje dijete provede pred nekim ekranom jedan od glavnih problema i razloga negativnog utjecaja medija na jezični razvoj djeteta. Pokazalo se da djeca koja su izložena medijima više sati dnevno imaju manje razvijene jezične sposobnosti. Tu se u prvom redu misli na duljinu i kompleksnost rečenica koju ta djeca koriste te na predčitačke vještine. Osim toga, pretjerano izlaganje medijima i sjedilački način života dovodi do niza drugih problema, među kojima je i pretilost djece, gubitak navika čitanja knjiga te manjak socijalnih vještina.

Jedna od negativnih posljedica prevelike izloženosti djeteta medijima u najranijoj dobi mogu rezultirati nefunkcionalnom komunikacijom djeteta. To podrazumijeva situacije kada je dijete naučilo cijele dijaloge iz nekog sadržaja kojemu je kontinuirano izloženo te ih ponavlja, ali u neprimjerenim situacijama. Takav razgovor djeteta zapravo nema funkciju komunikacije. Isto tako, kod prekomjerne izloženosti intenzivnim zvukovima koji su česti kod crtanih filmova

i video igara može doći do negativnog utjecaja na psihomotorni razvoj djeteta. Osim toga, ukoliko dijete provodi puno vremena u takvoj jednosmjernoj komunikaciji, može izgubiti intreres za dvosmjernom komunikacijom sa svojom okolinom (Šunić Vargec, 2019).

4.3. Uloga roditelja u govorno-jezičnom razvoju djeteta

Govorno-jezični razvoj djeteta, osim o genetskim predispozicijama, ovisi i o interakciji s roditeljima i okolinom te je njihova uloga u jezičnom razvoju djeteta od iznimne važnosti. Upravo ta okolina, u prvom redu roditelji, često mijenjaju svoj glas prilikom obraćanja djetetu, a to čine intuitivno. Na taj način roditelj se približava djetetu te nastoji s njim uspostaviti komunikaciju prilagođavajući ju stupnju djetetova razvoja. Glas im tako postaje viši, s naglašenom intonacijom i šireg frekvencijskog raspona. Osim toga, govore sporije, razgovjetnije, sa stankama i posebnim naglaskom na određeni izričaj. Roditeljski govor postaje i redundantniji, tj. često ponavljaju riječi koje inače ne bi, parafraziraju te im je govor sintaktički i semantički jednostavniji. Takve prilagodbe govora roditelja mijenjaju se s obzirom na dob njihova djeteta. Nesvjesno se prilagođavaju djetetu i njegovom stupnju razvoja. Tablica 1. prikazuje koje su značajke koje se mijenjaju kod tzv. „roditeljskog“ govora u odnosu na njihovu zvukovnu i govornu strukturu, tj. fonologiju, semantiku, sintaksu i pragmatiku (Woodfield, 1999).

Tablica 1: Značajke „roditeljskog“ govora

ZVUKOVNA I GOVORNA STRUKTURA	ZNAČAJKE
Fonologija	<ul style="list-style-type: none"> - viša visina glasa, - promjenljiva intonacija, - produženi samoglasnici, - jasna dikcija i - sporiji govor s dužim stankama.
Semantika	<ul style="list-style-type: none"> - ograničen opseg rječnika, - tzv. eng. "<i>baby-talk</i>" („tepanje“),

	- upućivanje na ovdje i sada.
Sintaksa	- kraća duljina iskaza, - dobro strukturirane rečenice, - manja zastupljenost glagola.
Pragmatika	- više direktiva, - više pitanja, - više ponavljanja dječjih iskaza.

Izvor: Izradila autorica prema podacima dostupnima: Woodfield, T. A. (1999): The acquisition of speech and language, *Journal of Child Health Care*, 3, 35-38.

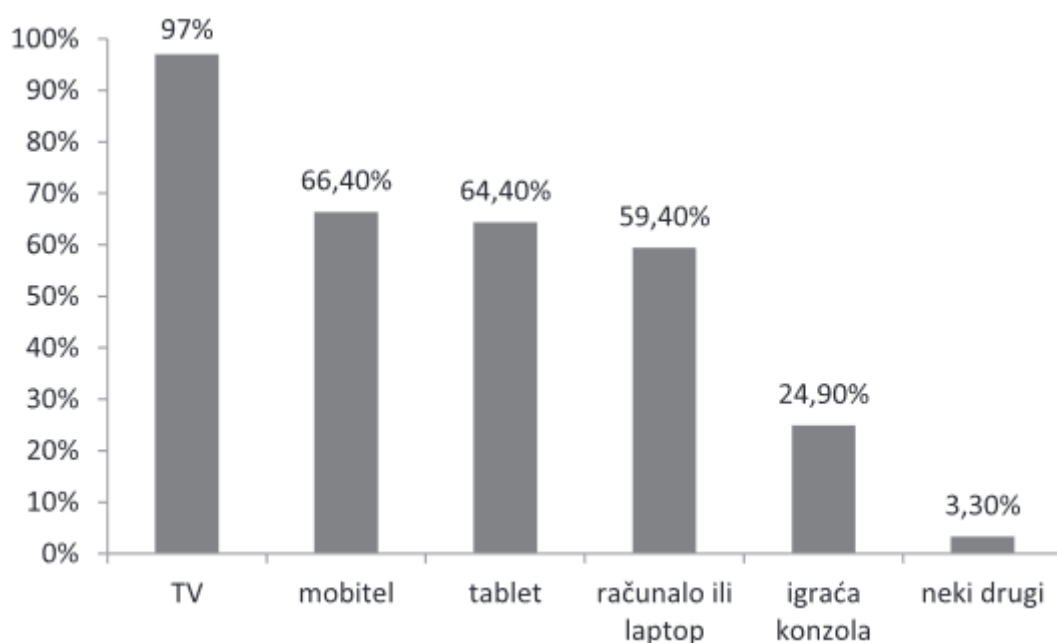
Kada govorimo o televiziji kao jednom od najraširenijih medija kojima su djeca izložena prilikom odrastanja, roditelji često teško nalaze granicu kako se prema tom mediju postaviti. Ipak, sadržaj koji dijete gleda i sluša potrebno je kontrolirati i ograničiti. Neke od smjernica kako to učiniti podrazumijevaju da bi roditelji trebali kad god su u mogućnosti:⁴

- gledati programe sa svojim djetetom te razgovarati o tome što se dogodilo u emisiji;
- raspraviti što je bilo dobro ili loše u programu;
- razgovarati o razlici između stvarnosti i lažnog vjerovanja;
- isključiti TV ili drugi uređaj ako je na programu nešto za što roditelj smatra da dijete ne bi smjelo vidjeti;
- ne pretpostavljati da su svi crtani filmovi prihvatljivi i prikladni jer mnogi sadrže nasilje;
- biti dobar primjer svom djetetu tako da sami roditelji ne gledaju previše TV-a ili digitalne medije općenito;
- uključiti se u druge aktivnosti, posebno u čitanje;
- poticati igru i vježbanje za svoje dijete tako da provođenje vremena ispred ekrana bilo koje vrste nije jedina opcija za zabavu;

⁴ Stanford Children's Health (2022.): *Screen Time and Children*. Lucile Packard Children's Hospital, Stanford, dostupno na: <https://www.stanfordchildrens.org/en/topic/default?id=television-and-children-90-P02294> (28. 5. 2022.).

- izbjegavati provođenje vremena ispred ekrana tijekom obroka.

Dok gleda televiziju, dijete vidi stvarnost kako je prikazana. Upija slike koje dolaze s ekrana, ne može ih zaustaviti, pitati što ga zanima, ne može pogledati malo bliže, malo dalje, ne može dotaknuti, ne može osjetiti, ne može pomirisati. Bez interakcije s odraslom osobom tijekom gledanja televizije, dijete doživljava ono što mu se nudi na ekranu kao nešto stvarno (Težak, 2002). Još 2017. kada je provedeno prvo nacionalno istraživanje u Hrvatskoj o upotrebi malih ekrana u ranom djetinjstvu, utvrđeno je da je televizija najprisutniji medij u životu predškolske djece. Uzorak je obuhvaćao 655 djece u dobi 18 mjeseci do 7 godina i njihove roditelje/skrbnike. Roditelji i skrbnici djece koja su obuhvaćena istraživanjem su potvrdili da čak 97% djece predškolske dobi gleda televiziju na dnevnoj razini. Prema učestalosti korištenja slijede mobiteli, tableti, računala ili laptopi, a igraće konzole zauzimaju posljednje mjesto (Roje Đapić i sur., 2020). Najprisutniji mediji u obliku malih ekrana među djecom predškolske dobi prikazani su na Slici 1.

Slika 1: Učestalost korištenja pojedinog elektroničkog uređaja kod djece predškolske dobi (N = 653)

Izvor: Roje Đapić, M., Buljan Flader, G., Selak Bagarić, E.: Mala djeca pred malim ekranima: Hrvatska u odnosu na Europu i svijet, Napredak : Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju, Vol. 161 No. 1-2, 2020., str. 53.

Kada govorimo o televiziji kao najčešćem mediju u životu predškolske djece, ona često radi u pozadini dok dijete radi nešto drugo. Čak i u takvim situacijama televizija može utjecati na razvoj govora djeteta. Razlog tome je što i sami roditelji ili druge osobe koje čuvaju dijete, puno manje govore i imaju slabiju interakciju s djetetom ukoliko je televizija upaljena jer čak i kao pozadinska radnja, zaokuplja dio pažnje i koncentracije. Samim time i dijete manje komunicira s roditeljem. S obzirom na navedeno, roditelji bi trebali ograničiti količinu vremena koju i oni sami provode pored upaljenog televizora, ali i na mobitelu ili bilo kojem drugom mediju koji im odvraća pažnju od djeteta. Dijete uočava ponašanje roditelja i okoline te ga oponaša. Upravo zato važno je da roditelj zna kakvom sadržaju je dijete tijekom dana izloženo putem medija, ali i da sam roditelj odabere za sebe prikladan sadržaj kada je dijete u blizini (Apel i Masterson, 2004).

Djeca u svojoj najranijoj dobi zahtijevaju puno pažnje i posvećenosti od strane roditelja budući da gotovo ništa ne mogu i ne znaju sama. Upravo zato, u nedostatku potpore okoline i zbog užurbanog načina života te velike količine umora, roditelji nerjetko pribjegavaju medijima kao „elektroničkoj dadilji“ (Jelinčić, 2009).

Važno je napomenuti da nemaju svi roditelji jednak stav o utjecaju medija, posebice televizije i drugih digitalnih medija, na jezični i općenito razvoj njihove djece. Istraživanje provedeno od strane Bistrić (2021) o navikama korištenja televizije kod djece predškolske dobi, odnosilo se i na pitanje razlike u stavovima roditelja o utjecaju televizijskih sadržaja na djecu predškolske dobi, a uzimajući u obzir stručnu spremu roditelja. Istraživanje je pokazalo da je na pitanje može li televizija pozitivno utjecati na razvoj djece, više od polovice roditelja odgovorilo pozitivno. Na pitanje može li televizija negativno utjecati na razvoj djece, dvije trećine roditelja odgovorilo je također pozitivno., tj. da smatraju da može utjecati negativno. Kada govorimo o stručnoj spremi roditelja, istraživanje je pokazalo da skoro 28% roditelja visoke stručne spreme smatra da televizija može utjecati pozitivno na razvoj djece, a isto smatra i njih gotovo 9% s višom stručnom spremom, 18% sa srednjom stručnom spremom te samo 0,4% s niskom stručnom spremom. Za razliku od toga, 37,8% roditelja visoke stručne spreme smatra da televizija može utjecati negativno na djecu predškolske dobi, a jednako misli i 11%

roditelja s višom stručnom spremom, skoro 27% roditelja sa srednjom stručnom spremom te svega 0,5% roditelja s niskom stručnom spremom. Zaključak istraživanja je stoga da obrazovaniji roditelji smatraju gotovo podjednako da televizija može i pozitivno i negativno utjecati na razvoj predškolske djece, s blagom prednošću negativnom djelovanju televizije. Istraživanje je pokazalo i da roditelji niže razine obrazovanja više naginju mišljenju da televizija može negativno utjecati na djecu nego pozitivno. Samim time razina obrazovanja ne utječe znatno na mišljenje roditelja o pozitivnom i negativnom utjecaju televizije na predškolsku djecu, ali roditelji općenito jesu podijeljeni u tom mišljenju i nema jedinstvenog stajališta. Navedeni podaci istraživanja prikazani su u Tablici 2.

Tablica 2: Stavovi roditelja o utjecaju televizijskih sadržaja na dijete predškolske dobi s obzirom na njihovu stručnu spremu (N = 1121)

Televizija može djelovati pozitivno na djecu predškolske dobi	DA (%)	NE (%)	Televizija može djelovati negativno na djecu predškolske dobi	DA (%)	NE (%)
NSS	0,4	0,5	NSS	0,5	0,4
SSS	18,2	21,3	SSS	26,9	11,6
VŠS	8,7	6,1	VŠS	11,5	3,2
VSS	27,6	17,2	VSS	37,8	8,1
Ukupno	55,8	45,7	Ukupno	78,9	22,1

Izvor: Bistrić, M.: Televizija u životima djece predškolske dobi i njihovih obitelji prije i za vrijeme prve faze COVID-19 virusa, Napredak : Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju, Vol. 162 (3-4) 267-294 (2021), str. 284.

S obzirom na navedeno istraživanje i na različite stavove roditelja, važno je da svaki roditelj za svoje dijete utvrdi najbolji omjer vremena provedenog u interakciji s medijima koji nas okružuju, ali pritom prateći i savjete stručnjaka te uzimajući u obzir dob djeteta i stupanj njegova razvoja. Osim toga, treba pratiti kako djetetov jezični razvoj napreduje i ukoliko se uoče simptomi sporijeg razvoja preispitati djetetove navike te napraviti promjene u skladu s

onime što se želi postići. To bi se moglo postići organiziranjem edukacija za roditelje, poput raznih radionica, seminara i slično u odgojno-obrazovnim ustanovama, a u sklopu roditeljskih sastanaka (Bistrić, 2021).

4.4. Uloga odgojitelja u kontekstu osvješćivanja djelovanja medija na govorno-jezični razvoj djeteta

Gledano nekoliko desetljeća unatrag, odgoj djece prošao je kroz značajne promjene, ne samo zbog digitalizacije već i zbog institucionalizacije. Naime, dječji vrtići i druge dječje odgojne ustanove nisu oduvijek bili prisutni u našim životima ili barem ne u takvoj mjeri u kojoj su danas. Tako primjerice u Zagrebu prve dječje obrazovno-odgojne ustanove javljaju se tek u drugoj polovici 19. stoljeća te su bile poznate pod različitim nazivima kao što su zabavišta, čuvališta, obdaništa i dječji domovi, a isto tako imali su i različite funkcije.⁵ Česta pojava gledano unazad nekoliko desetaka godina je bila da su majke uglavnom ostajale kod kuće i brinule o djeci. Danas je situacija ipak nešto drugačija. U velikom broju obitelji oba roditelja su u radnom odnosu te su stoga ustanove za rani odgoj i obrazovanje djece postala visoko tražena usluga. Upravo zbog toga, uloga odgojitelja u tim ustanovama od iznimne je važnosti. Isto tako, roditelji koji svoju djecu povjeravaju navedenim ustanovama očekuju odgovarajuću i kvalitetnu skrb za svoju djecu. Naposljetku, rani odgoj uvelike utječe na ostatak dječjeg obrazovanja kroz osnovno i srednjoškolsko obrazovanje, a za veliku većinu i visoko obrazovanje. Sve navedeno dovelo je do toga da se danas pedagogija promatra kao moderna znanstvena disciplina u kojoj se kontinuirano propituju postojeća stanja i problemi te predviđaju rješenja za napredovanje i poboljšanje rada ustanova za rani odgoj i obrazovanje djece. Osim formalnog obrazovanja, odgojitelji kroz rad dodatno obogaćuju svoje vještine i znanja raznim seminarima i radionicama kojima je glavna svrha razmjena iskustava, unaprijeđivanje obrazovno-odgojnog sustava i poticanje napretka u radu s djecom. Od odgojitelja se očekuje da u svom radu nastupaju autonomno, što znači da je profesionalno neovisan o autoritetima, a zahvaljujući svojoj visokoj stručnosti. Ipak, ta autonomija nije neograničena, već bi ona trebala biti u skladu s propisanim smjernicama u okvirima osnovnih načela provođenja rada ustanova za rani odgoj i obrazovanje djece (Pintar, 2020).

⁵ Enciklopedija.hr: Dječji vrtić, dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=15573> (26. 6. 2022.).

Jedan od problema, ili barem poteškoća, s kojima su se odgajatelji također susreli jest veliko prisutstvo i utjecaj medija u životima predškolske djece. Stoga je potrebno istaknuti važnost uloge odgojitelja u kontekstu osvješćivanja djelovanja medija na dječji jezični razvoj. Odgojitelji kroz svoje formalno obrazovanje stječu vještine u iznalaženju odgovarajuće ravnoteže između modernizacije, tehnologije i digitalizacije koja nas okružuje svakodnevno te klasičnih i provjerenih metoda odgoja. Koliko je pitanje utjecaja medija na govorno-jezični razvoj i obrazovanje djece važno pitanje govori i činjenica da se medijska pedagogija razvila kao zasebna znanost u sklopu razvoja odgojnih znanosti. Jedan od zadataka medijske pedagogije jest razvoj kompetencija kod odgojitelja i drugih stručnih osoba koja se bave radom s djecom za rješavanje problema koji se javljaju sa sve većom prisutnošću medija, a to se posebice odnosi na njihov manipulativni aspekt. Osim toga, zadatak medijske pedagogije je i razvoj vještina iskorištavanja medija u odgoju za pozitivne svrhe, poput maksimalnog i pravilnog korištenja informacija u svrhu obrazovanja te za razvijanje kompetencija i kritičkog razmišljanja kod djece. Ukratko rečeno, cilj je pronaći ravnotežu i način kako najbolje živjeti s medijima i nositi se s negativnim aspektima koje oni donose, ali i kako najbolje iskoristiti njihove pozitivne učinke (Tolić, 2009).

Važno je napraviti pravilan probir medija s obzirom na dob i stupanj razvoja djece s kojima se u dječjoj ustanovi radi. To se prvobitno odnosi na izbor tiskanih medija, posebice slikovnica, koje su ujedno i najčešći i najprimjereniji tiskani medij kada govorimo o predškolskoj djeci. Osim toga, odgojitelji se koriste raznim didaktičkim igrama radi poticanja govorno-jezičnog, spoznajnog i osjetilnog razvoja djece. Isto tako, odgojitelji bi u svom pedagoškom djelovanju trebali analizirati sadržaj medija kojima su djeca izložena te usmjeravati ih na prepoznavanje realnog od nerealnog svijeta, tj. od onoga što se u medijima lažno ili iskrivljeno prikazuje. Djecu treba podučavati i kako prepoznati i izabrati kvalitetan medijski sadržaj, ali isto tako ih i upozoriti na potencijalne pozitivne i negativne utjecaje medija. Između ostaloga, odgojitelji u svom radu uvelike utječu i trebaju utjecati na roditelje informirajući ih i dajući im smjernice kako neke negativne učinke medija smanjiti ili kako poboljšati iskorištavanje pozitivnih učinaka medija kojima su njihova djeca izložena. Jasno je bi i odgojitelji sami trebali imati visoku razinu medijske pismenosti kako bi uopće mogli pratiti korak s onime s čime se djeca svakodnevno susreću, a pogotovo kako bi razumjeli i mogli dati savjet i vodstvo (Đuran, Koprivnjak i Maček, 2019).

5. ZAKLJUČAK

U radu je obrađena tema dječjeg jezičnog razvoja u okruženju zasićenom medijima. Na samom početku rada prikazani su najčešći mediji s kojima se danas susrećemo, a svakako prednjače digitalni mediji. Nadalje, prikazan je govorno-jezični razvoj djece kroz predverbalnu i verbalnu fazu. I kao predmet rada utvrđuje se utjecaj medija na govorno-jezični razvoj djece, kako pozitivan tako i negativan.

Jedan od zaključaka rada jest da su mediji postali naša svakodnevnica i da ih je gotovo nemoguće izbjeći. No, izbjegavanje medija i današnjih tehnologija ne samo da nije moguće nego nije ni preporučljivo. Tehnologije poput televizora, radija, mobitela i računala nalaze se u vrtićima, školama i društvu općenito. Učimo li našu djecu da su ti mediji loši i treba ih izbjegavati, učinak bi mogao biti upravo suprotan. Djeca će kad-tad doći u doticaj s medijima, a onda ih ili neće znati koristiti ili u njihovu korištenju neće imati samokontrolu koju bi imali da su od najranije dobi za njih bili pripremljeni. Stoga, medije treba prihvatiti kao dio digitalnog svijeta u kojemu živimo, samo treba stvoriti zdrav odnos prema njima i njihovu korištenju.

Kada govorimo o negativnom utjecaju medija na djecu i njihov govorno-jezični razvoj, nije problem u samim medijima kao takvima, posebice ako se djeci pušta samo onaj sadržaj namijenjen djeci, on je zapravo poticajan i dobar. Problem su zapravo reklame koje se u tom sadržaju isprepliću i koje često potiču na nezdravu prehranu, skupe igračke, neprimjereni oblačenje i slično. Isto tako, problem je u određivanju količine vremena izloženosti djeteta medijima. Roditelji često teško nalaze ravnotežu u rasporedu dječjeg vremena. Ukoliko dijete bolje jede dok istovremeno gleda crtane filmove na mobitelu, brže zaspri ako je prije toga gledalo televiziju ili ako je mirnije tijekom dana i zadaje manje problema i galame ako igra videoigrice, roditelji nerijetko pribjegavaju takvim rješenjima. No, ako se vrijeme provedeno pred ekranima i izlaganju raznim medijima svede na razumno, problem s negativnim utjecajem medija na dječji razvoj trebao bi biti minimalan. Ukoliko dijete provodi do sat vremena dnevno na računalu, mobitelu, gledajući televiziju i slično, najčešće će to biti uz sadržaj koji je primjeren za djecu. Tako nema ni bojazni od neprimjerenog sadržaja, prevelikog utjecaja medija, manjka drugih aktivnosti ili uskraćivanja djetetu tehnologija kojima smo danas preplavljeni. Kvalitetan omjer vremena provedenog uz tehnologiju i medije s onim provedenim u tjelesnoj i društvenoj aktivnosti pozitivno djeluje ne samo na djecu već i na odrasle osobe.

Upravo zato odrasli bi trebali biti prvi i najbolji primjer onoga što žele svojoj djeci te se ponašati u skladu s time.

Kada govorimo o govorno-jezičnom razvoju djece u vremenu i prostoru zasićenom medijima, može se zaključiti da kvalitetan dječji sadržaj koji se pruža u medijima može imati i ima pozitivan utjecaj na govorno-jezični razvoj djeteta. Najčešći dječji sadržaji su crtani i animirani filmovi, dječje emisije, bilo televizijske ili radijske, i dječje video i mobilne igre. Takvi sadržaji najčešće se koriste govorom usmjerenom na djecu, što znači da je govor pravilan, razumljiv, ponavljajući uz polagano uvođenje novih riječi i fraza. To je govor kakvim se i roditelji uglavnom koriste u interakciji sa svojim djetetom, pa mediji zapravo imaju pozitivan i edukativan utjecaj na dijete i njegov govorni razvoj. Isto tako, mediji u svom dječjem sadržaju vrlo lako spajaju verbalno i vizualno, što je također pozitivno i poželjno tijekom govorno-jezičnog razvoja djece.

Ipak, neizbježne su i neke negativne posljedice medija koje osjećaju i djeca i odrasli. Najveći problem jest zasićenost informacijama, odnosno količina informacija koju tijekom dana primamo. Mediji su sveprisutni i jako je teško odrasloj osobi filtrirati te informacije, a problem je još veći kada ista ta odrasla osoba mora filtrirati informacije koje mediji upućuju djetetu. Preporuke koje se daju svima jesu sljedeće: ograničiti količinu vremena koju provodimo i mi i naša djeca pred ekranima i u medijima, bolje rasporediti vrijeme, bolje kontrolirati sadržaje koje pratimo, i na kraju, neprestano i zdravo komunicirati.

LITERATURA

1. Andrešić, D., Benc Štuka, N., Gugo Crevar, N., Ivanković, I., Mance, V., Mesec, I., Tambić, M. (2010): *Kako dijete govori.*, Zagreb, Planet Zoe d.o.o.
2. Auxier, B., Anderson, M., Perrin, A., Turner, E. (2020.): *Parenting Children in the Age of Screens.*, Pew Research Center., Dostupno na: <https://www.pewresearch.org/internet/2020/07/28/parenting-children-in-the-age-of-screens/> (28. 5. 2022.).
3. Apel, K. Masterson, J. (2004): *Jezik i govor od rođenja do 6. Godine.*, Zagreb, Ostvarenje d.o.o.
4. Balić-Šimrak, A., Narančić Kovač, S. (2011.): *Dijete, vrtić, obitelj : Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, Vol. 17 No. 66, str. 10-12.
5. Bilić, V. (2012.): *Socijalizacijski utjecaji roditelja i vršnjaka u digitalnom vremenu*, 20. Godišnja konferencija psihologa (20 ; 2012), Dubrovnik, Republika Hrvatska, 2012., Učiteljski fakultet, Zagreb.
6. Bistrić, M.: *Televizija u životima djece predškolske dobi i njihovih obitelji prije i za vrijeme prve faze COVID-19 virusa*, *Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju*, Vol. 162 (3-4) 267-294 (2021).
7. Blaži, D. (2003): *Rani jezični razvoj*. U Ljubešić M. (ur.): *Biti roditelj: model dijagnostičko-savjetodavnog praćenja ranoga razvoja dječjeg razvoja i podrške obitelji s malom djecom*, str.116-133. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, ministarstva i mladeži.
8. Cooke,R. (2002): *Kids and media*, *International Journal of Advertising and Marketing to Children*, 3(4), 29-36.
9. Čačko, P. (2000): *Slikovnica, njezina definicija i funkcija*. U: Javor, R., *Kakva je knjiga slikovnica*. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba.
10. De Casper, A., Spence, M. (1982): *Prenatal maternal speech influences human newborns auditory preferences*, Third Biennial International Conferences on Infant Studies, Austin.
11. Đuran, A., Koprivnja, D., Maček, N.: *Utjecaj medija i uloga odraslih na odgoj i obrazovanje djece predškolske i rane školske dobi*, *Communication Management Review*, 4 (2019), Stručni rad, str. 272-285.

12. Enciklopedija.hr: Dječji vrtić., Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=15573> (26._6._2022.).
13. E-skole.hr (2022.): Knjige., Dostupno na: https://edutorij.e-skole.hr/share/proxy/alfresco-noauth/edutorij/api/proxy-guest/df4dc771-5c46-4a4f-8328-5c1f35aed47f/html/689_razlikujemo_vrste_tiska.html (26._5._2022.).
14. Götz, M., Mendel, C., Lemish, D., Jennings, N., Hains, R et al. (2020): Children, COVID-19 and the media: A study on the challenges children are facing in the 2020 Coronavirus crisis, Dostupno na: http://www.br-online.de/jugend/izi/english/publication/televizion/33_2020_E/Goetz_Mendel_Lemish-Children_COVID-19_and_the_media.pdf (28._5._2022.)
15. Gunter, B., Oates, C., Blades, M. (2005): *Advertising to children on tv*, London, LEA.
16. Haček Zuber, P. (2021.): *Utjecaj ekrana na dječji razvoj*, Centar za mentalno zdravlje – MBM, Zagreb.
17. Hoff, E. (2009): *Language development*. Wadsworth: Cengage Learning.
18. Hind, A. (2003): *Brands for the under -3s: Teletubbies, a case study*, *International Journal of Advertising and Marketing to Children*, 4(2), 25-33.
19. Ilišin, V., Marinović Bobinac, A., Radin, F. (2001): *Djeca i mediji*, Zagreb, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
20. Ilona, P. (2008): *Razvoj govora i prevencija govornih poremećaja u djece*, Pušćine, Ostvarenje d.o.o.
21. Jelinčić, A. (2009). *Slobodno vrijeme i televizija – suodgajatelji djece i mladih*. U: Andrijašević, M. (ur.), *Upravljanje slobodnim vremenom sadržajima sporta i rekreacije*: zbornik (str. 97–104). Zagreb: Kineziološki fakultet sveučilišta u Zagrebu.
22. Jovančević, M. i sur. (2004). *Godine prve: zašto su važne*. Vodič za roditelje i stručnjake koji rade s djecom predškolskog uzrasta. Zagreb: SysPrint.
23. Jurčić, D.: *Teorijske postavke o medijima- Definicije, funkcije i utjecaj*, *Mostariensia* , 21 (2017.) 1, str. 127–136.
24. Kovačević, M. (1996.): *Pomaknute granice dječjega jezičnoga razvoja: okvir za novu psiholingvističku teoriju*, *Suvremena lingvistika*, Vol. 41-42 No. 1-2, str. 309-318.
25. Kunkel, D. (2001). *Children and television advertising*, University of California, Santa Barbara, Chapter 19, 375-392.
26. Larkina, A. (2020.): *Kids on the Web in 2020.*, SecureList by Kaspersky., Dostupno na: <https://securelist.com/children-report-2020/97191/> (28._5._2022.).

27. Marić, T. (2003.): *Medijska politika od indoeuroskog praroda do Ujedinjenih naroda*, Ziral, Mostar.
28. Majhut, B., Batinić, Š. (2017): *Hrvatska slikovnica do 1945.*, Zagreb: Hrvatski školski muzej, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
29. Medijska pismenost.hr (2022.): *Radio.*, Dostupno na: <https://www.medijskapismenost.hr/radio/> (28._5._2022.)
30. Miljan, Z. (2013): *Dječje radosti 19. stoljeća – slikovnica – edukativna dječja igračka, Povijest u nastavi*, 21 (1), 1-21.
31. Pašica, A., Turza-Bogdan, T.: *O medijima i govorno-jezičnome razvoju djece s roditeljskog motrišta*, *HrVATSKI*, god. XViii, br. 1-2, Zagreb, 2020, 73-92.
32. Pavličević-Franić, d. (2005). *Komunikacijom do gramatike. Razvoj komunikacijske kompetencije u ranome razdoblju usvajanja jezika*. Zagreb: Alfa.
33. Peruško, Z. (2011): *Uvod u medije*, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk: Hrvatsko sociološko društvo.
34. Pitnar, Ž. (2020.): *Suvremeni odgojitelj kao pedagoški praktičar, Metodički obzori*, Vol. 15, izdanje 1, str. 93-109.
35. Proleksis Enciklopedija (2017.): *Tiskarski strojevi.*, Dostupno na: <https://proleksis.lzmk.hr/48884/> (26._5._2022.).
36. Roje Đapić, M., Buljan Flader, G., Selak Bagarić, E.: *Mala djeca pred malim ekranima: Hrvatska u odnosu na Europu i svijet*, Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju, Vol. 161 No. 1-2, 2020., 45-61.
37. Smith, C. (2001): *Talking to kids, International Journal of Advertising and Marketing to Children*, 3(1), 57-69.
38. Stančić, V., Ljubešić, M. (1994). *Jezik, govor, spoznaja.*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
39. Stanford Children's Health (2022.): *Screen Time and Children*, Lucile Packard Children's Hospital., Stanford., Dostupno na: <https://www.stanfordchildrens.org/en/topic/default?id=television-and-children-90-P02294> (28._5._2022.).
40. Starc, B., Čudina-Obradović, M., Pleša, A., Profaca, B., Letica, M. (2004): *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi.*, Zagreb, Golden Marketing.
41. Šunić Vargec, N. (2019.): *Ovo su najčešće tehnološke zamke u razvoju govora i jezika kod djece*, Terapija glasa i govora Logoped., Adiva., Dostupno na:

<https://www.adiva.hr/zdravlje/logopedija/najcesce-tehnoloske-zamke-u-razvoju-govora-i-jezika-kod-djece/> (31._5._2022.).

42. Težak, S. (2002): *Metodika nastave filma.*, Zagreb, Školska knjiga.
43. Tolić, M.: *Temeljni pojmovi suvremene medijske pedagogije*, *Život i škola*, br. 22 (2/2009.), god. 55., str. 97-103.
44. Tosun, N., Fatih Baris, M.: *The Place and Importance of Computer and Internet's In Secondary School Students' Life*, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Vol. 28, 2011, 530-535.
45. Vlašić, F.: *Radio i konvergencija medija: komparativna analiza HR Radio Dubrovnika i Central Coast Public radija KUSP*, *Medianali*, Vol. 12 (2018), No. 15, 33.48.

POPIS SLIKA

Slika 1: Učestalost korištenja pojedinog elektroničkog uređaja kod djece predškolske dobi (N = 653) 24

POPIS TABLICA

Tablica 1: Značajke roditeljskoga govora 22
Tablica 2: Stavovi roditelja o utjecaju televizijskih sadržaja na dijete predškolske dobi s obzirom na njihovu stručnu spremu (N = 1121) 26

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI DIPLOMSKOGA RADA

Izjavljujem da sam ja, LEONA VLAHOVIĆ, studentica Učiteljskoga fakulteta u Zagrebu, smjer Diplomski sveučilišni studij ranoga i predškolskoga odgoja i obrazovanja samostalno provela aktivnosti istraživanja literature i napisala diplomski rad na temu DJEČJI JEZIČNI RAZVOJ U OKRUŽENJU ZASIĆENOM MEDIJIMA.

U Zagrebu, lipanj 2022.

Leona Vlahović, univ. bacc. praesc. educ